IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23 Issue 01 AVGUST 2026

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELINI BOSHQARISH VA UNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH YO‘LLARI (“ORIENT FINANS” XATB MISOLIDA)

Amanbayev Abbos Shavkat o‘g‘li
O’zbekiston Respublikasi
Bank- moliya akademiyasi magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.21877233

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida kredit portfelini boshqarishning nazariy va amaliy jihatlari, kredit risklarini samarali boshqarish hamda kredit portfelini diversifikatsiya qilishning asosiy yo‘nalishlari tahlil qilingan. Tadqiqotda “Orient Finans” XATB misolida kredit portfeli tarkibini optimallashtirish, tarmoqlar va mijozlar kesimida kreditlarni muvozanatli joylashtirish, muammoli kreditlar ulushini kamaytirish hamda zamonaviy risk-menejment vositalaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Shuningdek, bank faoliyatida xalqaro standartlar, jumladan, Basel tamoyillari va IFRS 9 talablarini qo‘llashning kredit portfeli sifatini oshirishdagi ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijasida kredit portfelini diversifikatsiya qilish bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, tavakkalchilik darajasini pasaytirish va kredit faoliyati samaradorligini oshirishning muhim omili ekanligi xulosa qilingan.
Kalit so‘zlar: tijorat banki, kredit portfeli, kredit riski, diversifikatsiya, risk-menejment, kredit siyosati, Basel tamoyillari, IFRS 9, bank barqarorligi, “Orient Finans” XATB.

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of credit portfolio management in commercial banks, focusing on effective credit risk management and portfolio diversification. Using Orient Finans Private Joint-Stock Commercial Bank as a case study, the research analyzes approaches to optimizing the credit portfolio, balancing loan allocation across economic sectors and customer groups, reducing non-performing loans, and implementing modern risk management tools. The study also highlights the importance of applying international banking standards, including the Basel Principles and IFRS 9, to improve credit portfolio quality and financial stability. The findings indicate that credit portfolio diversification is one of the key factors in enhancing bank stability, reducing credit risk, and improving the overall efficiency of lending activities.
Keywords: commercial bank, credit portfolio, credit risk, portfolio diversification, risk management, credit policy, Basel Principles, IFRS 9, financial stability, Orient Finans Bank.

KIRISH

Mamlakat bank tizimining barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan tijorat banklarida kredit portfelini samarali boshqarish darajasiga bog'liq. Kredit operatsiyalari tijorat banklarining asosiy daromad manbai hisoblanishi bilan bir qatorda, eng yuqori tavakkalchilikka ega aktivlar ham hisoblanadi. Shu sababli kredit portfelini shakllantirish, uning sifatini muntazam monitoring qilish hamda kredit risklarini diversifikatsiya qilish zamonaviy bank menejmentining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda bank tizimini xalqaro standartlarga mos ravishda isloh qilish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Basel tamoyillarini joriy etish, IFRS 9 xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini qo'llash hamda riskga asoslangan bank nazoratini rivojlantirish kredit portfeli sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. 2024-yil yakunlariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki banklarning kredit portfeli sifatini oshirish, yirik

qarz oluvchilar riskini monitoring qilish hamda kapital va likvidlik buferlarini mustahkamlashni asosiy ustuvor vazifalar sifatida belgilagan.

2024-yil yakunida respublika bank tizimida yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlar hajmi 389,8 trln so'm, jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlar esa 176,3 trln so'mni tashkil etdi. Kreditlarning eng katta ulushi sanoat tarmog'iga (26,4 %), savdo va umumiy ovqatlanish sohasiga (13,4 %) hamda qishloq xo'jaligiga (7,1 %) yo'naltirilgan. Bu ko'rsatkichlar kredit portfelini iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha muvozanatli diversifikatsiya qilishning muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi tijorat banklarida kredit portfelini boshqarishning nazariy va amaliy asoslarini o'rganish hamda "Orient Finans" XATB misolida kredit portfelini diversifikatsiya qilish yo'llarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Kredit portfelini boshqarish masalalari xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Basel qo'mitasi kredit riskini bank faoliyatidagi eng asosiy risklardan biri sifatida baholab, kredit siyosatini takomillashtirish, portfelni muntazam monitoring qilish hamda iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha diversifikatsiya qilishni tavsiya etadi.

IFRS 9 xalqaro moliyaviy hisobot standarti kredit risklarini baholashda Expected Credit Loss (ECL) modelidan foydalanishni belgilaydi. Mazkur model kredit yo'qotishlarini yuz bergandan keyin emas, balki oldindan prognoz qilish imkonini yaratadi va banklarning moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2025-yilgi yillik hisobotida kredit portfeli sifatini oshirish, banklar kesimida kredit risklarini chuqur tahlil qilish, yirik qarz oluvchilar monitoringini kuchaytirish hamda Basel tamoyillariga mos nazorat mexanizmlarini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida qayd etilgan.

"Orient Finans" XATBning investorlar uchun e'lon qilingan materiallarida Kredit qo'mitasi kredit strategiyasini ishlab chiqishi, kredit portfeli holatini muntazam tahlil qilishi, muammoli kreditlar monitoringini olib borishi hamda kreditlash bo'yicha biznes-reja ko'rsatkichlari bajarilishini nazorat qilishi ko'rsatilgan.

Shuningdek, bankning 2025-yil biznes-rejasida kredit faoliyati bank daromadining asosiy manbalaridan biri sifatida belgilangan. Hujjatga ko'ra, 2024-yil noyabr holatida bank kredit portfelining qariyb 65 % korporativ, 35 % esa chakana kreditlardan iborat bo'lib, portfelni muvozanatli shakllantirish strategik yo'nalish sifatida belgilangan.

ASOSIY VA TAHLILIY QISM

Zamonaviy bank amaliyotida kredit portfelini boshqarish bankning daromadliligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlovchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Kredit portfelining sifati kredit riski, likvidlik darajasi, kapital yetarliligi hamda bank rentabelligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli tijorat banklari kredit siyosatini ishlab chiqishda kreditlarni iqtisodiyot tarmoqlari, hududlar, mijozlar segmentlari hamda kredit mahsulotlari bo'yicha diversifikatsiya qilishga alohida e'tibor qaratmoqda.

Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil 1-avgust holatida mamlakat bank tizimining umumiy kredit portfeli 576,2 trln so'mni tashkil etgan bo'lib, bu 2024-yilning mos davriga nisbatan 15 %ga oshgan. Jismoniy shaxslarga berilgan kreditlar 23 %, yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlar esa 11 % o'sgan. Ayniqsa mikrokreditlar va lizing operatsiyalarining yuqori sur'atlarda o'sishi kredit portfelini mahsulotlar kesimida diversifikatsiya qilish tendensiyasi kuchayganini ko'rsatadi.

"Orient Finans" XATB faoliyatida kredit portfelini boshqarish Kredit qo'mitasi tomonidan amalga oshiriladi. Qo'mita kredit siyosatini tasdiqlaydi, yangi kreditlar bo'yicha qarorlar qabul qiladi, kredit portfelining sifati hamda muammoli kreditlar holatini muntazam monitoring qiladi. Bu esa bankda kredit risklarini boshqarishning institutsional mexanizmi shakllanganligini ko'rsatadi.

Bankning 2025-yil biznes-rejasida kredit portfelini rivojlantirishda korporativ va chakana kreditlar o'rtasidagi muvozanatni saqlash, ipoteka kreditlari ulushini oshirish, iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini moliyalashtirish hamda kreditlar monitoringini raqamlashtirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kredit portfelini diversifikatsiya qilish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilganda bank risklari sezilarli kamayadi:

— kreditlarni iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha muvozanatli taqsimlash;
— hududlar kesimida kredit konsentratsiyasini kamaytirish;
— korporativ va chakana kreditlar nisbatini optimallashtirish;
— kredit mahsulotlari turlarini kengaytirish;
— muammoli kreditlarni erta aniqlash va monitoring qilish;
— sun'iy intellekt va skoring tizimlari asosida qarz oluvchilarni baholash.

Yuqoridagi yondashuvlar "Orient Finans" XATBning strategik rivojlanish yo'nalishlari hamda O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining bank nazorati bo'yicha zamonaviy talablari bilan hamohang hisoblanadi.

1-jadval

O‘zbekiston tijorat banklari kredit portfelining tarkibi (2025-yil 1-avgust holatiga)

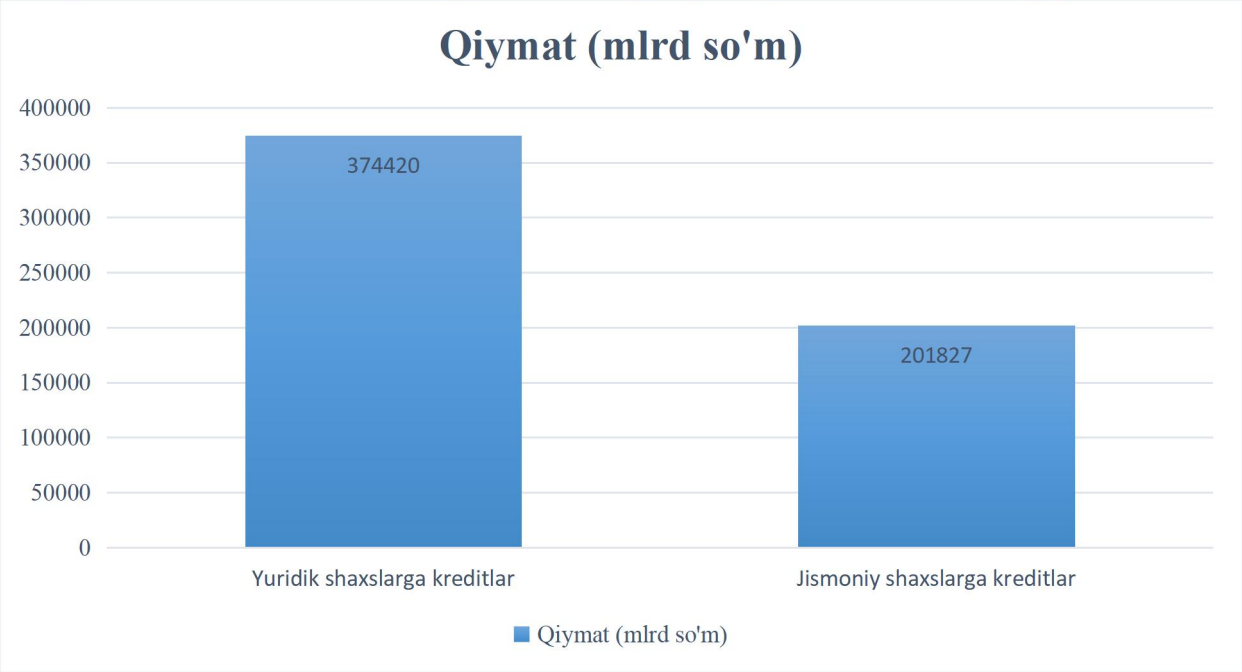
Ko‘rsatkich	Miqdori (mlrd so‘m)	Ulushi (%)	Tahliliy izoh
Jami kredit portfeli	576 247	100,0	Tijorat banklari kreditlari hajmi barqaror o'sishda davom etmoqda.
Yuridik shaxslarga kreditlar	374 420	65,0	Kreditlarning asosiy qismi korporativ mijozlarga yo'naltirilgan bo'lib, konsentratsiya riskini yuzaga keltirishi mumkin.
Jismoniy shaxslarga kreditlar	201 827	35,0	Chakana kreditlash ulushi ortib borayotgani portfelni diversifikatsiya qilishga xizmat qilmoqda.
Davlat ulushi mavjud banklar kreditlari	392 493	68,1	Kreditlarning katta qismi davlat banklari hissasiga to'g'ri kelmoqda.
Xususiy va boshqa banklar kreditlari	183 754	31,9	Xususiy banklar ulushining oshishi raqobat va xizmatlar diversifikatsiyasini kuchaytirmoqda.

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, "Tijorat banklarining kreditlari va depozitlari to‘g‘risida ma’lumot", 2025-yil 1-avgust holati.

Ushbu jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, 2025-yil 1-avgust holatiga O‘zbekiston tijorat banklarining jami kredit portfeli 576,2 trln so‘mni tashkil etgan. Kreditlarning 65 foizi yuridik shaxslar, 35 foizi esa jismoniy shaxslar hissasiga to‘g‘ri kelmoqda. Bu holat korporativ kreditlash banklar faoliyatida ustun yo‘nalish bo‘lib qolayotganini ko'rsatadi.

Shuningdek, kredit portfelining 68,1 foizi davlat ulushi mavjud banklar, 31,9 foizi esa xususiy va boshqa tijorat banklari hissasiga to‘g‘ri keladi. Mazkur ko'rsatkich bank tizimida davlat banklarining ulushi yuqoriligini bildiradi. Shu bilan birga, xususiy banklarning kreditlash hajmi ortib borayotgani banklar o'rtasidagi raqobatni kuchaytirish va kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilishga xizmat qilmoqda.

Ushbu tendensiyalar "Orient Finans" XATB uchun ham muhim amaliy ahamiyatga ega. Bank kredit portfelini boshqarishda korporativ va chakana kreditlar o'rtasidagi muvozanatni saqlashi, iqtisodiyot tarmoqlari hamda mijozlar segmentlari bo'yicha diversifikatsiyani kuchaytirishi kredit risklarini kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.



1-rasm. O‘zbekiston tijorat banklari kredit portfeli tarkibi (2025-yil 1-avgust holatiga, mlrd so‘m)

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklarining kreditlari va depozitlari to‘g‘risida statistik ma’lumotlar, 2025-yil 1-avgust holati.

Ushbu ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kredit portfeli tarkibining 2025-yil holatini aks ettiradi. Diagrammadan ko'rinib turibdiki, kredit portfelining asosiy qismi yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlar hissasiga to'g'ri keladi. Mazkur holat mamlakat iqtisodiyotida investitsiya loyihalari, sanoat korxonalari, xizmat ko'rsatish sohasi hamda kichik biznesni moliyalashtirishning ustuvor yo'nalish ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlar ulushining ortib borayotgani chakana bank xizmatlariga bo'lgan talabning o'sayotganidan dalolat beradi.

Kredit portfelining tarmoqlar, mijozlar segmentlari va kredit mahsulotlari kesimida diversifikatsiya qilinishi banklarning tavakkalchilik darajasini pasaytiradi, kredit resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlaydi hamda muammoli kreditlar ulushining oshib ketishining oldini oladi. Xususan, "Orient Finans" XATB faoliyatida kredit portfelini boshqarishda korporativ va chakana kreditlar o'rtasidagi muvozanatni saqlash, iqtisodiyotning turli tarmoqlariga kreditlar ajratish, kredit monitoringini kuchaytirish hamda zamonaviy skoring tizimlarini joriy etish bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, Basel III tamoyillari va IFRS 9 xalqaro standartlarini qo'llash kredit risklarini oldindan baholash, ehtimoliy yo'qotishlarni kamaytirish hamda kredit portfeli sifatini oshirish imkonini beradi. Ushbu tendensiyalar kelgusida tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirish va bank tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tijorat banklarida kredit portfelini samarali boshqarish bankning moliyaviy barqarorligi, likvidligi va daromadliligini ta'minlashning asosiy omillaridan

biridir. Kredit portfelini iqtisodiyot tarmoqlari, hududlar, mijozlar segmentlari hamda kredit mahsulotlari kesimida diversifikatsiya qilish kredit risklarini sezilarli darajada kamaytiradi va bank aktivlari sifatini oshiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston bank tizimida kreditlash hajmi yil sayin ortib bormoqda. Shu bilan birga, kredit portfelida korporativ kreditlarning ulushi yuqoriligicha qolmoqda. Mazkur holat kredit konsentratsiyasi riskini yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli tijorat banklari, jumladan, "Orient Finans" XATB kredit portfelini shakllantirishda chakana kreditlashni rivojlantirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyalashtirish ulushini oshirish hamda kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

Banklarda kredit risklarini boshqarishda sun'iy intellekt asosidagi skoring tizimlari, avtomatlashtirilgan monitoring, IFRS 9 standartlari va Basel III tamoyillarining amaliy qo'llanilishi kredit portfeli sifatini yanada yaxshilashga xizmat qiladi.

TAKLIFLAR:

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Kredit portfelini iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha yanada muvozanatli diversifikatsiya qilish va yuqori konsentratsiyaga ega yo'nalishlar ulushini bosqichma-bosqich kamaytirish.
2. "Orient Finans" XATBda kredit risklarini baholashda sun'iy intellekt va zamonaviy kredit skoring tizimlarini keng joriy etish.
3. Muammoli kreditlarni erta aniqlash uchun avtomatlashtirilgan monitoring platformalarini rivojlantirish va real vaqt rejimida nazorat mexanizmlarini takomillashtirish.
4. Kichik biznes, oilaviy tadbirkorlik hamda "yashil" loyihalarni moliyalashtirish ulushini oshirish orqali kredit portfelining barqarorligini kuchaytirish.
5. Kredit portfelini boshqarishda Basel III hamda IFRS 9 xalqaro standartlari talablarini to'liq joriy etish va stress-test amaliyotini muntazam o'tkazish.
6. Kredit siyosatini ishlab chiqishda hududiy va tarmoq risklarini baholash bo'yicha alohida indikatorlar tizimini shakllantirish.
7. Kredit monitoringi natijalarini Bank Kuzatuv kengashi va Kredit qo'mitasida muntazam ko'rib chiqish hamda risklarni boshqarish tizimini doimiy takomillashtirib borish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. PF-5992-son Farmon. "2020–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida", 12.05.2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2025-yil yakunlari bo'yicha yillik hisobot.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Financial Stability Report 2025.
4. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for the Management of Credit Risk. Bank for International Settlements, Basel.
5. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: Finalising Post-crisis Reforms. BIS.
6. International Financial Reporting Standard (IFRS 9). Financial Instruments. IFRS Foundation.
7. IMF. Financial Sector Assessment Program: Republic of Uzbekistan, 2025.
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimi statistik byulleteni.
9. Peter S. Rose, Sylvia C. Hudgins. Bank Management & Financial Services. McGraw-Hill Education.